

Instytut Pamięci Narodowej - Poznań

<https://poznan.ipn.gov.pl/pl7/aktualnosci/112184,Narodowe-Sily-Zbrojne-w-Wielkopolsce.html>
17.04.2024, 03:59

Narodowe Siły Zbrojne w Wielkopolsce

19 września 2020 r. dzięki społecznej inicjatywie środowisk patriotycznych w Poznaniu odbyły się uroczystości związane z 78. rocznicą powstania Narodowych Sił Zbrojnych. Po mszy, która odprawiona została w Kościele Najświętszego Zbawiciela w Poznaniu przy ul. Fredry, odbyły się uroczystości w krużgankach kościoła oo. Dominikanów. Do zebranych przemówił generał Jan Podhorski. Dziękował za pamięć i obecność na uroczystościach: „Dumny jestem, że tę ostatnią moją mszę kombatancką mogę tutaj zakończyć złożeniem wieńca pod tablicami ostatnich dowódców. Cieszę się, że tak zakończyliśmy początek tego wieku”. Następnie głos zabrał pracownik Instytutu Pamięci Narodowej z Poznania dr Rafał Sierchuła, który omówił działalność NSZ w okresie okupacji niemieckiej i udział tej formacji w powstaniu antykomunistycznym na terenie Wielkopolski.

Fot. Andrzej Karczmarczyk

Fot. Andrzej Karczmarczyk

Fot. Andrzej Karczmarczyk

Fot. Andrzej Karczmarczyk

Fot. Andrzej Karczmarczyk

Fot. Andrzej Karczmarczyk

20 września 1942 r. powstały Narodowe Siły Zbrojne (NSZ). Zwierzchnim organem politycznym organizacji była Tymczasowa Narodowa Rada Polityczna (TNRP), której wydziałem wojskowym kierował August Michałowski „Roman”. W skład nowej organizacji wojskowej weszli również żołnierze z Wielkopolski. Decyzji o scaleniu z ZWZ-AK nie zaakceptowała część działaczy NOW z poznańskiego (zwłaszcza działacze z Kalisza), oni to utworzyli X Okręg NSZ i stanowili zresztą trzon powołanego okręgu. W styczniu 1943 r. przedstawiciele NSZ z poznańskiego przybyli na Ogólnopolski Zjazd SN do Warszawy.

W strukturze NSZ wg danych na dzień 1 II 1944 r. Okręg Poznań kryptonim „Łoś”, „Czeremcha”, „Piwonia” składał się z 27 powiatów: 1. Kalisz, 2. Turek, 3. Koło, 4. Konin, 5. Kępno, 6. Ostrów Wielkopolski, 7. Krotoszyn, 8. Jarocin, 9. Września, 10. Gniezno, 11. Mogilno, 12. Żnin, 13. Wągrowiec, 14. Chodzież, 15. Oborniki, 16. Poznań, 17. Środa, 18. Śrem, 19. Gostyń, 20. Rawicz, 21. Leszno, 22. Kościan, 23. Wolsztyn, 24. Nowy Tomyśl, 5. Międzychód, 26. Szamotuły, 27. Czarnków. Podział ten utrzymał się do końca okupacji.

Komenda Okręgu

Pierwszym Komendantem Okręgu X (do jesieni 1943 r.) był por. rez./kpt. Władysław Rutkowski „Włodzimierz”, po nim funkcję objął ppłk w st. spocz./płk NSZ Edmund Effert „Winiarski Stefan”, a następnie kpt. (NN) „Bogusławski” wysłany do Poznania w listopadzie 1944 r.

Ze sztabu okręgu znani są: szef I oddziału (organizacyjnego) - ppor./kpt. NSZ Czesław Wszędybył „Kaliski Wiktor”; szef VI oddziału (oświatowo-wychowawczego) - Tomasz Pacyński „Wiślak” (aresztowany w październiku 1943 r.).

W ramach Okręgu wyodrębniony został Podokręg Kaliski (powiaty 1-8). Podokręg Kaliski: komendant podokręgu - ppor. rez./kpt. NSZ Czesław Wszędybył „Wiktor Kaliski”, szef działu legalizacji - Henryk Osajda „Michał”, „Mały” po nim plut. sł. st./chor. NSZ Józef Ławniczak „Jurek Jan”, szef działu łączności - Adam Olszewski „Czarny”.

Powiat Kalisz: komendant powiatu Kalisz - ppor. rez./kpt. NSZ Czesław Wszędybył „Wiktor Kaliski”, „Ziemowit”, komendant miasta Kalisz - Tadeusz Klisiński „Miroslaw”.

Powiat Konin: komendant powiatu Konin - Henryk Osajda „Michał”, „Mały” (areszt. 28 X 1943) po nim ppor. rez./por. NSZ Roman Brzeziński „Brzoza”, p.o. Komendanta Antoni Studziński „Żubr”, zastępca komendanta - Antoni Kurzawa (areszt. 28 X 1943), ppor. rez./por. NSZ „Bohdan Dziedzic”, „Dąb” (NN), komendant miasta Konin - Antoni Studziński „Żubr”

Powiat Koło: komendant powiatu Koło - Stefan Grzędziela „Teodor” (areszt. III/IV 1943), chor. Florian Zakrzewski „Faraon”.

Obsada innych funkcji w Komendzie Okręgu i komendach powiatowych nie jest ustalona. Na „listach awansowych NSZ” znajduje się 18 oficerów (głównie rezerwy) z Okręgu

Poznańskiego.

Na terenie Okręgu Poznańskiego nie tworzono oddziałów partyzanckich NSZ, nie podejmowano też na szeroką skalę akcji sabotażowych. Wielkopolska była bowiem terenem wcielonym do III Rzeszy, a ludność polska w znacznym stopniu wysiedlona, zastąpiona w dużej mierze ludnością niemiecką. Możliwości poruszania się w terenie i korzystania ze środków komunikacji były ograniczone. Działalność NSZ sprowadzała się przede wszystkim do utrzymywania łączności organizacyjnej, szkolenia, wywiadu i propagandy. Największe znaczenie miało zbieranie danych o charakterze wywiadowczym: w zakresie wywiadu wojskowego (informacje o rozmieszczeniu i sile wojsk niemieckich), przemysłowego (informacje o rozmieszczeniu i charakterze produkcji zakładów przemysłowych oraz przygotowania do przejęcia zakładów przez NSZ w momencie klęski Niemiec), komunikacyjnego (rozpoznanie transportu, głównie kolejowego) i antyniemieckiego (rozpoznawanie instytucji niemieckich, ewidencja Niemców wyróżniających się okrucieństwem wobec Polaków).

Działalność propagandowa ograniczona była do prowadzenia nasłuchów radiowych, kolportażu prasy podziemnej i rozprowadzaniu „cegiełek” – znaczków o różnych nominałach z napisem „Narodowe Siły zbrojne. Odra i Nysa Łużycka naszą granicą”, które dostarczały środków materialnych na cele organizacyjne. Prowadzona była ponadto tzw. „Legalizacja” – podrabianie niemieckich dokumentów i kuponów żywnościowych.

Po podpisaniu umowy scaleniowej pomiędzy TNRP a Komendantem AK (w dniu 7 marca 1944 r.) i wynikającym stąd rozłamie w NSZ, Okręg X opowiedział się w całości za p.o. Komendanta NSZ-AK ppłk. Albinem W. Rakiem „Lesińskim”, wyznaczonym na to stanowisko przez Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju gen. dyw. Tadeusza Komorowskiego „Bora”. Okręg rozpoczął scalenie 3 maja 1944 r. Wobec rozbicia struktur Armii Krajowej w Okręgu Poznańskim na obszarze południowo-wschodniej Wielkopolski Narodowe Siły Zbrojne podporządkowały się w listopadzie 1944 r. strukturom Okręgu Łódzkiego AK, działając jako struktury NSZ-AK.

Liczna grupa oficerów i żołnierzy z Wielkopolski wzięła udział w Powstaniu Warszawskim, zasilając szeregi oddziału NSZ – pułku im. gen. Władysława Sikorskiego kryptonim „Sikora”. Dowódcą pułku był ppłk Lucjan Trzebiński „Dowoyna”, a jego zastępcą ppłk Władysław Olszewski „Popowski”.

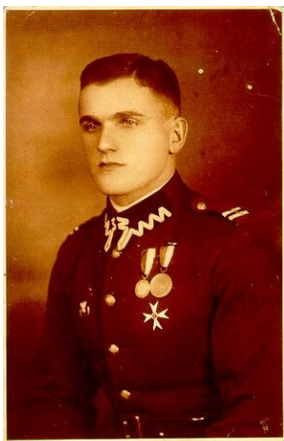
Po zakończeniu powstania nastąpił nowy podział terytorialny w NSZ-AK. Okręg X Poznański wszedł w skład Obszaru Zachód (tereny wcielone do III Rzeszy). Komendantem Obszaru został ppłk Zygmunt Reliszko „Kołodziejski”. Siedzibą Obszaru, a także prawdopodobnie Okręgu Poznańskiego była Częstochowa. Tam bowiem odbywały się odprawy, na które przybywał zastępca komendanta okręgu poznańskiego kpt. Władysław Rutkowski „Włodzimierz”. W tym czasie komendantem Okręgu Poznańskiego NSZ-AK był mjr/ppłk Jan Poray-Wybranowski „Radoszcz”.

Po wkroczeniu na tereny Wielkopolski oddziałów sowieckich siatka NSZ-AK włączyła się w działalność poakowskiego podziemia antykomunistycznego.

W lutym 1945 r. na terenie Poznania i powiatu poznańskiego część NSZ nie scalona w czasie wojny z AK utworzyła Okręg II Poznań (kryptonim „Armia Polska w kraju zachód”) pod dowództwem płk. Stanisława Kasznicy. Podlegało mu ok. stu osób zorganizowanych w Obwodach: miasto Poznań, Poznań-Północ i sekcji żeńskiej. Okręg Poznań prowadził działania propagandowe, wywiadowcze i ekspropriacyjne. W okresie od lipca do września 1945 r. na skutek aresztowań Okręg II Poznań NSZ został rozbity, a jego struktury nie zostały odtworzone. Ocalałymi strukturami na terenie Obwodu m. Poznań kierował kpt. Józef Wysoki, nie zdołał on jednak odbudować struktur organizacyjnych. Działalność konspiracyjną zawieszono w 1946 r.

Płk NSZ Edmund Effert, powstaniec wielkopolski, oficer WP, drugi komendant Okręgu IX Poznań NSZ, zamordowany 7 czerwca 1944 w Zabikowie.

Kpt. NSZ Czesław Wszędybył, żołnierz kampanii 1939, komendant powiatowy NSZ w Kaliszu, zginął w walce z Niemcami 3 września 1943 r.

Stefan Grządziela, działacz Stronnictwa Narodowego, komendant powiatowy NSZ w Kole, zgilotynowany wraz z 11 podkomendnymi 12 stycznia 1944 r. w więzieniu w Dreźnie.

Płk NSZ Stanisław Kasznica, oficer WP, uczestnik kampanii 1939 r., komendant Okręgu II Poznań, ostatni dowódca NSZ, stracony 12 maja 1948 r. w więzieniu mokotowskim w Warszawie.

Pieczęć powiatu kaliskiego NSZ (1943).

Bon Armii Polskiej (NSZ) 1945.

dr Rafał Sierchuła, Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Poznaniu